

פתח דבר

תודה

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה אשר זיכני להיות מיושבי בית המדרש רוב ימי חיי הבוגרים, ללמוד וללמד את תורתו באהבה ובשמחה, לקום כל בוקר עם שירה חדשה בלב, ואין שירה אלא תורה.

והכרת טובה ותודה מיוחדת על הזכות לחדש חידושי תורה ולהעלותם עלי ספר, ולתת את חלקי הקטן בעולמה של תורה שבעל פה.

בשתי מסורות שהשפיעו עליי, מסורת בריסק הלמדנית, ומסורת קוצק החסידית, הייתה רתיעה מכתובת ספרים, הן משום שהכתיבה מקבעת את החידוש החי, החד פעמי, ומונעת את הנביעה החופשית של היצירה והגילוי הנמשכת ללא הפסק, והן משום שיש בכתיבה ובפרסום חשש מנגיעות של גאווה והתפארות ושמא תהיה נגיעה של כבוד ועשיית שם פוגעת באמיתתה של תורה.

ועם זאת, הרי כך היא דרכה של תורה שחידושי תורה נכתבים, וכך נהגו תלמידי חכמים בישראל בכל הדורות, ושיח של תורה מתקיים כאשר זה כותב וזה קורא, ומגיב, ומבקר, וכותב אחרת לפי דרכו, ומתוך שמתרבה השיח בין תלמידי חכמים, מתגדלת האמת, ומתברר הבר מן התבון, ומופיעים עוד ענפים והארות של חידושי תורה. ואף אני מקווה ומתפלל שיהיו תלמידי חכמים עוסקים בחידושי תורה שבחיבור זה, ויעמידוני על טעויותיי, ויעוררו בהם הדברים שאלות שיצמיחו חידושי תורה נוספים, ואם יהיו גם דברים שיישאו חן ויימצאו מקום בליבם של תלמידי חכמים, בני הישיבות וחוכבי התורה, והיה זה שכרי.

ראשית הקשר שלי ללימוד הגמרא נעוץ בימי הילדות בראותי את סבי ר' צבי גרינשטיין ז"ל כשהוא יושב ולומד מן התלמוד הבבלי הישן שלו על שולחן האבן בחצר הבית ברחוב הרב קוק בקרית מוצקין, מכין את השיעור של בוקר השבת, או לומד סתם לפי דרכו, בניגון משמח את הלב, ורושם הערות עלי דף הגמרא.

את רוב תורתי אני חייב למורי ורבותיי ז"ל ראשי ישיבת הר עציון הרב יהודה עמיטל והרב אהרון ליכטנשטיין שמסירותם ללימוד, אהבת התורה שלהם, גדלותם בתורה ובמידות, ושנים רבות של ישיבה בצל קורתם הם הבסיס שעליו צמחה אהבתי לתורה וגם את יסודות דרכי הלימוד וההבנה - ספגתי מהם. שיטתיות המחשבה של מו"ר הרב ליכטנשטיין, הסברתו המהירה, היקף המבט הרחב על התלמוד כולו עם דברי הראשונים, הניתוח התיאורטי המדויק, וכשרון הארגון והסידור המופלא של חלקי הסוגיה, הם עבורי לא רק זכרון מתוק, אלא כלים שבכל יום ויום אני משתמש בהם בלימודי.

חבריי, הרמי"ם וראשי הישיבה בישיבת אורות שאול בתל אביב, הם שותפים ישירים ועקיפים ליצירה, בשיח התורני, בהקשבה, בחשק בלימוד, בשאלות המאתגרות, בבקורת ובאהבה שבסופת הלימוד שמתוכה מהבהבים אורותיה של תורה. תודה מיוחדת לידידי ורעי הרב איתמר אלדר שתמך באופן נפשי ומעשי בכתיבת החיבור ותפש את מקומי בהוראה בישיבה כדי לאפשר לי את הריכוז והפנאי שהיו נחוצים להשלמת החיבור. תודה מיוחדת גם לתלמידיי אחיה רפפורט נ"י ודובי מיטלמן נ"י שסיכומי השיעורים הבהירים והמלאים שלהם הם בסיס של חלק מהשיעורים שלפניכם, ולולא הם היו הדברים מתעכבים עוד זמן רב. השיעורים האחרים נכתבו על ידי כטיוטות כשלמדנו מסכת שבת בישיבה בשנת תשע"ו ובשנת תשפ"ב, ועובדו לטובת הספר. תודה לרבים מתלמידיי שניאותו לקרוא את כתב היד ולהעיר עליו הערות של תוכן ולשון, לשלמות היצירה.

מסכת שבת

חדוותא דאורייתא היא לי לעסוק בסוגיות למדניות ששורשן במצווה שתופשת מקום כה מרכזי בד.נ.א. הישראלי ובעולמה של תורה - השבת. המתנה הגדולה שנתן הקב"ה לעם ישראל, השבת, היא גם המתנה הגדולה שנתן עם ישראל לעולם - יום מנוחה של שבתה וחירות מהשעבוד למרוצת החיים ולטבע ההישרדותי של עולם העבודה והצרכים.

ענפים רבים מאוד יש לשבת והם באים לידי ביטוי בסוגיות רבות ומורכבות, העוסקות בנושאים שונים ומגוונים: הכנה לשבת, הוצאה ורשויות, מלאכות, גזירות דרבנן, מוקצה ועוד. מתוך מגוון הנושאים הרחב של המסכת מתרכז חיבור זה בשלושה עיקריים: כללי השבת, המלאכות, והלכות הוצאה ורשויות. עשרים ושמונה השיעורים מנסים להניח יסודות עיוניים לשלושת התחומים הללו, ובעיקר - אף שהלכות שבת יש להן המון עצים, לנסות לראות את היער, כלומר, שמתוך פרטי ההלכות והדיונים המורכבים, תעלה דמותה של השבת ומושגי היסוד שלה, ויתאחדו הפרטים לכללים ולעקרונות.

המקורות

השיעורים שלפניכם מבוססים על סוגיות התלמוד הבבלי במסכת שבת, תוך שימוש עקבי בכל המקורות התנאיים הרלוונטיים: משנה, תוספתא ומדרשי הלכה, ולפרקים גם בסוגיות הירושלמי כאשר סברתי שלימוד הירושלמי יוכל להאיר באור חדש את הסוגיה בתלמוד הבבלי, או להוסיף עליה תוספת משמעותית.

אם הייתי מנסה לכלול בשיעורים את שיטות כל הראשונים, האחרונים והפוסקים, היו כלים ימיים ואף הנייר היה אוזל ולא הייתי מסיים, שהם רבים לאין קץ. לכן בחרתי להתמקד בספרות הראשונים בשיטות רש"י, בעלי התוספות, הרמב"ם והרשב"א, ואף ניסיתי במהלך השיעורים להציג קו שיטתי במחשבתם בהלכות שבת, ושיטות שאר הראשונים נדונו רק כאשר היתה לכך חשיבות מיוחדת מבחינת הדיון שהתפתח בסוגיה.

כמעט ולא נזכרו בחיבור זה ספרי האחרונים, ולצערי גם אין לי הפנאי לעיין ברובם. עם זאת, חיבורי הפוסקים העיקריים, ויחד עמם ספרי האחרונים: מנחת חינוך, אגלי טל, וכמה ספרים ממחברים בני זמננו, ליוו אותי בשלבים שונים של הלימוד, ולמדתי מהם רבות, אף שמחמת קשיי הזכרון וקוצר הזמן לא הפניתי אליהם.

דרכי הלימוד

מסורת לימוד התושבע"פ עוברת מפי ספרים ומפי סופרים, ואף אני למדתי ולומד מתוך דברי רבותינו הראשונים והאחרונים ומנסה ללכת בדרכם בביאור הסוגיות ובהבנת התורה. מקום מרכזי במסורת הלימוד שלי יש לדרך הניתוח וההבנה בשיטת בריסק וישיבות ליטא בכלל, בסגנון ההסברה המיוחד אותו קבלתי מאת מו"ר הרב אהרון ליכטנשטיין.

ועם זאת, כפי שהיה מצטט מו"ר הרב עמיטל בשם חידושי הרי"מ מגור: "בינו שנות דור ודור" - כל דור ודור יש לו השגה חדשה בתורה, וכמאמר הזוהר על השגת הא-לוקות: "כל חד וחד לפום שיעורא דיליה", ואף בתורה כך - כל לומד תופס, מבין ומסביר לפי השער שלו. אף לבית המדרש שלנו יש שערים מיוחדים ואופייניים בדרך הלימוד אשר בונים קומה נוספת על דרכי הלימוד המסורתיות, ונותנים ללימוד את טעמו ורוחו המיוחדים, אותם יפגוש הקורא במרוצת לימוד ספר זה.

הנה כמה מן העקרונות והדגשים האופייניים לשיטת הלימוד שלנו:

א. לימוד הסוגיה ממקורה במקרא - בסוגיות המבוססות על דברי תורה ניתן דגש על לימוד הפסוקים ממקורם, לפי פשוטו של מקרא ולאור דברי חז"ל. פעמים רבות נמצא שהשאלות של הסוגיה ומחלוקות שבה שורשם בפסוקי התורה או הנבואה, לפעמים באופן ישיר ולפעמים כרקע. ראו לדוגמה שיעורים: א, ד, י, יז, יח, כג.

ב. מדרשי ההלכה שבסוגיות וברקע הסוגיות נלמדים בצורה שיטתית ומתוך הנחה שהמדרש איננו הישענות והיסמכות על המקור גרידא, אלא שמתוך המדרש ומידות המדרש ניתן לעמוד על יסוד הדין ומהותו. כאשר דין אחד נלמד ממדרשי הלכה שונים, הרי זה מלמדנו שכל אחד מהמדרשים מניח יסוד אחר לדין, וממנו תוצאות הלכתיות שונות. כאשר יש מחלוקת לגבי קריאה של פסוק אחד היא נובעת מעיון מעמיק בפסוקים ובהקשרם, ומשימוש שונה במידות שהתורה נדרשת בהן, ומתוכה אפשר לעמוד על מהותה של הסוגיה ושורשי הדינים. ראו לדוגמה שיעורים: ב, ה, י, יז, יח.

ג. שלבי הלימוד - כל שלב בהתגלותה של תורה שבכתב ושבעל פה נלמד תחילה כשלעצמו, ואחר כך אנו הולכים בעקבות חז"ל ומגלים כיצד נתפרש המקור בידי הבאים אחריו. כך לימוד המקרא לפי פשוטו תופס מקום עצמאי, ובשלב שני אנחנו מנסים להבין האם התנאים במדרשים, במשניות ובברייתות פירשו את הפסוקים לפי פשטם, ואם לאו - מה הניע אותם לכך, ומה ראו הם שלא ראינו אנו. תורת התנאים נלמדת כשלעצמה, ובשלב שני אנחנו לומדים אותה דרך משקפיהם של האמוראים ובעלי הגמרא, ומנסים לראות האם פירושם את התנאים הוא הפשוט ביותר, ואם לאו - מדוע? האם הוא מבוסס על קריאה מקומית, או על מקורות אחרים? האם יש סיבות מהותיות שהביאו את האמוראים לקרוא את המשנה שלא כפשוטה, ומהן? ובאותו אופן אנחנו לומדים את דברי הראשונים על הגמרא וכך הלאה. ראו לדוגמה שיעורים: ג, ה, ח, ט, י, יא, יג, טו, טז, יז, יח, כד, כה.

ד. הלכה ואגדה - שני עולמות אלה הם עוברנו גילויים שונים של מהות אחת. כאשר יש דברי אגדה בסוגיה אנחנו מניחים שהם מגלים ממד נוסף או נקודת מבט נוספת על

ההלכה שבסוגיה, ואינם תוספת שולית או מקרית. באופן רחב יותר, מאמרי אגדה ומוסר ומאמרי הלכה של אותו חכם, הם ביטויים שונים של תפיסת עולם אחת. וראה גם בסעיף ז להלן. ראו לדוגמה **שיעורים: יז, כז.**

ה. **הגדרות ומונחים למדניים** - אנחנו נמנעים מהסברת הסוגיה בשפה למדנית פנימית ובמונחיה האזוטריים, כגון: מעשה וחלות, גברא וחפצא, מעשה וקיום וכיו"ב, אם אין להם מובן גם בשפה הטבעית וההגיונית של בני אדם 'רגילים' שאינם דוברי 'למדנית'. כלומר, המונחים הלמדניים, כמו למשל שני דינים בסוגיה, הם כלי ניתוח הגיוניים אשר מאפשרים לחשוף היבטים מהותיים של הדין, אבל עלינו לבחון שאחרי החשיפה אכן גילינו משהו, ושהניתוח ההגיוני איננו עומד באוויר אלא חושף ערכים, שיקולים, סיבות וכיו"ב שאכן מצויים באופן אורגני ומוצק בנושא ההלכתי שבו עסקינן.

ו. **מבחן השכל הישר** - כאשר הסבר נראה תקף, והוא מצליח ליישב את הסתירות בסוגיה, אבל נראה עקום, ואינו מתיישב על הלב ועל הדעת, לדידנו הוא גם לא תקף. החשיבה ההלכתית משקפת הגיון בריא, ישר, וגם כנות ופשטות. הסברים והגדרות בלימוד הם טובים יותר ככל שהם פשוטים יותר. תחכום וסיבוך יתר איננו מעלה אלא חסרון. כמובן, תורה במקורה ושורשה מתחילה בהנחות יסוד ששורשן בהתגלות וברצון הבורא ולא בשכל האדם, אבל משעה שירדה לעולם, ואנחנו עוסקים בלימוד, הבנה, היסק, הרחבה וכל מה שתורה שבעל פה עושה, השכל הישר הוא הכלי הטוב ביותר להבנת דבר ה': "ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה". הסבר טוב בסוגיה אפשר לומר אותו גם לאדם זר שאינו מיושבי בית המדרש והוא יתיישב על ליבו.

ז. **כללים ושיטות** - ראשית הלימוד בכל סוגיה הוא מפגש עם פרטיה. פרטי דינים, מאמרים, מקורות, שאלות, טענות, סתירות וכיו"ב. תכלית הלימוד היא למצות את הכלל מתוך מכלול הפרטים, כלומר, לחשוף את העקרונות המאחדים של פרטי הסוגיה, השיטות השונות שבה, ולהבין מהם יסודותיה, ומהן השלכותיה. אנחנו מניחים שמאמרי הלכה של חכם פלוני אינם בבחינת "צו לצו קו לקו", כלומר - אינם רק חידושים מקומיים ואקראיים, אלא שמימרות הלכתיות שונות הן בדרך כלל שיקוף של שיטה, של תפיסה כוללת, שיש לה ביטויים רבים בפרטי הלכה. השיטה או הכלל יבוקשו תחילה בתחומי הנושא הנדון בסוגיה, כלומר, במרחק קרוב יחסית לפרטי ההלכות, אבל לעתים נגלה שהשיטה רחבה יותר והיא נוגעת בשאלות יסודיות של ההלכה, האדם, המצווה, המוסר ועבודת ה'.

נשמת הסוגיה

כשאנחנו מתחילים ללמוד סוגיה תורנית בכלל ולמדנית בפרט, אנחנו שואלים: **"מה כתוב כאן?"** ועל ידי קריאה מדויקת, פרשנות צמודת טקסט, ניתוח אנליטי זהיר וסידור המושגים מנסים לתת תשובה שלמה ובהירה לשאלה: מה כתוב כאן? אבל ברקע, כפס קול מלווה של הלימוד, אנחנו עסוקים בשאלה נוספת, יסודית יותר: **"מה בעצם כתוב כאן?"**, כלומר, מהי תכלית הסוגיה, מה בעצם היא אומרת? מהו העיקרון שמוליך אותה, מהו הדיבור האלוהי שמתגלה דרכה? מהו הערך המוסרי, המידה הטובה, המגמה, הרעיון או המהות

המטאפיסית, שהיא חושפת וחותרת אליהם? השאלה הראשונה מאפשרת לנו ללמוד את "גוף הסוגיה", והשאלה השנייה היא זו שחושפת את "נשמת הסוגיה".

בדרך כלל, מתגלה אלינו נשמת הסוגיה רק אחרי ששרטטנו היטב את גוף הסוגיה. כמו שהאדם, דרך משל, איננו רק רמ"ח אברים ושס"ה גידים שלו אלא הוא עצמות נפשית המתגלה בחיוניותה בכל אברי הגוף, כך גם לסוגיה יש עצמות, נשמה, המתגלה בכל פרטיה. בעוד שגוף הסוגיה, כמו כל גוף, הוא גלוי לעין, ולימוד שיטתי ורציני יאפשר לתאר אותו היטב, הרי שנשמת הסוגיה היא נסתרת, ודורשת הקשבה מעמיקה יותר. לפעמים היא מתגלה מתוך תשומת לב למקורות הסוגיה בפסוקים או במדרשים. פעמים אחרות שהיא מתגלה באמצעות הקשרים בין הסוגיה לסוגיות אחרות, ופעמים שהסוגיה פשוט מבקשת התבוננות מקיפה פנימה, בכל חלקיה, ואז, כשזוכים לסיעתא דשמיא, עצמותה מאירה מתוכה: "משפטי ה' אמת צדקו יחדיו".

נשמת הסוגיה עבורנו איננה ממד מיסטי או מטאפיסי. איננו מבקשים סודות נסתרים, אף לא יסודות מטאפיסיים שבאצילות, אלא את הדבר עצמו, את האחדות שמעבר לפרטים, את הפנימי. לכן, כשאנו מגיעים לנשמת הסוגיה איננו עוסקים במקורות קבליים או הגותיים אחרים, אלא בסוגיה עצמה, בקווי היסוד שלה, במושגיה העיקריים, ומנסים לגעת בשורש, במהות, שהיא פנימית, לא חיצונית.

רוב השיעורים שבחיבור זה נחתמים בפרק קצר שכותרתו 'נשמת הסוגיה'. תכליתו של הפרק להציע נקודה מרכזית, תמצית, אור כללי מתוך הפרטים. הרבה יותר ממה שכתוב כאן אפשר היה להאריך בנשמת הסוגיה, אך בחרנו להסתפק במגמה, בהצבעה על הכיוון, ואידך זיל גמור.

לעתים, אנחנו ממשיכים עוד שלב ושואלים גם: "מה' מה' שבעצם כתוב כאן' - אומר לי, לנו?". השאלה 'מה זה אומר לי' היא השאלה הקיומית, החותרת למפגש ממשי, לשינוי של האדם הנפגש עם התורה. היא מופיעה תמיד בסוף הדרך, ורק אחרי שהסוגיה כשלעצמה, במהותה, נלמדה היטב. ה'מה שזה אומר לי' יכול להיות אישי, פרטי מאוד, אבל גם חברתי וציבורי: מה זה אומר לדור הזה, בזמן הזה? התשובה הקיומית יכולה להיות הלכתית-מעשית, יכולה להיות בתחום המידות והנפש, ויכולה להיות גם בדרכי הקיום ועבודת ה'. היא מניחה שלדברי תורה יש פוטנציאל להיות לא רק מפגש אינטלקטואלי עם רצון ה' ודברו, אלא גם מפגש מחולל שינוי, אם מעט ואם הרבה. אין לשאול את השאלה הקיומית בכוח גם אין להניח אותה כתנאי. היא גם מתאימה פחות לממד הכתוב, ויותר לדברים שבעל פה ולהקשבה אישית של הלומד לתורת ה', ולכן אין לה כמעט ביטוי בחיבור שלפניכם.

ובתמצית, שתי שאלות ועוד אחת מוליכות את הלימוד:

מה כתוב כאן?

מה בעצם כתוב כאן?

מה' מה' שכתוב כאן' אומר לי, לנו?

פסיקת הלכה

עיסוק בסוגיות של הלכות שבת נוגע מטבע הדברים גם בשאלות הלכתיות רבות. ואכן, כמה מהשיעורים שבחיבור זה יש להם מסקנות הנוגעות להלכה, לעיתים לחומרא ולעיתים לקולא, כדרכה של תורה. ולכן הריני מוסר מודעה רבה לאורייתא שאין ללמוד בשום אופן מתוך הדברים הלכה למעשה, ואסור לפסוק על פי האמור כאן. אין אני עוסק בפסיקת ההלכה, ואין זו מומחיותי. הניתוחים והעיונים משתדלים לכוון לאמיתה של תורה, אך לא הלכה למעשה, וגם אינם שוקלים את מלוא השיקולים הנדרשים בעת פסיקת הלכה. אם יימצאו הדברים חן בעיני תלמידי חכמים הלומדים את הספר, יביאו את הדברים לפני פוסקים מומחים המורים הלכה לכל ישראל בענייני איסור והיתר ובהלכות שבת בפרט, ויורו הם הלכה למעשה.

תפילה

"מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתי". יהי רצון מלפניך ה' א-לוהי וא-לוהי אבותי שעסקו בתורה, תלמידי חכמים ובעלי בתים, שזכות תורתם ומסירותם להשי"ת תעמוד גם לי, ולא אכשל בדבר הלכה, וישמחו בי ובדברי תורת חבירי ותלמידי חכמים בכל מקום ואתר, בכל בית מדרש ובכל מגזר, ואשמח בהם. ולא ימוש ספר התורה הזה מפי ומפי זרעי עד עולם, ויהיו נא צאצאיי וצאצאיי כולם יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

שיער ראשון

**יסודות השבת
וכללי המלאכות**

